

UDK 711.2:008=863

Branka Berce - Bratko *

UPLIV KULTURE NA OBLIKOVANJE IN PREOBRAZBO ČLOVEKOVEGA ŽIVLJENJSKEGA OKOLJA

Uvod

V tem prispevku bomo skušali utemeljiti: kakšen vpliv ima kultura na oblikovanje človekovega okolja in kako tvorno vključiti kulturološki vidik v urbanistično načrtovanje in planiranje človekovega okolja.

Ko skušamo utemeljevati potrebnost in primernost kulturološkega pristopa, nikakor ne moremo mimo antropoloških del, kakor tudi ne mimo planiranja kot stroke, ki se ukvarja z "načrtnim urejanjem" in s tem tudi s preobrazbo človekovega življenjskega okolja.

Skušajmo ga utemeljiti s kratkim pregledom razvoja misli o razmerju med kulturo in urejanjem prostora. V tem skopem pregledu moramo omeniti E.T.Hall-a, kot utemeljitelja in začetnika antropoloških raziskav prostora. Njegovi deli Nemi jezik (1952) in Skrita razsežnost (1969), kjer je avtor utemeljil "antropologijo prostora", in v okviru tega tudi razvija potencialni program.

Med urbanisti in planerji pa je poleg omenjenih dveh del zelo močno vplival na razvoj stroke programski članek L.Wirth-a "Urbanizem kot

---

*Mag.etnolog., FASS, Katetra za prostorsko planiranje, 61000 Ljubljana, Jasova 2

način življenja" (1938). Na osnovi tega se je celo osnovala šola, ki je poznana pod imenom "humana ekologija", ker so predstavniki te šole zahtevali preučevanje fizičnega okolja v povezavi z družbeno organizacijo. Zaključki vancouverske konference "Habitat" (1976) pomenijo nov korak v razvoju teh potreb za planiranje. Prav na tej konferenci so poudarili pomen psiholoških dejavnikov, za področje prenove pa pomen kulturološke dimenzije. Močan vpliv na spreminjanje odnosa do vključevanja kulturološkega koncepta - raziskovanja vpliva kulture za potrebe planiranja in načrtovanja pa pomeni antropološko zasnovano delo arhitekta C.A. Alexandra in soavtorjev: Jezik vzorcev (1977). Avtorji definirajo vzorce kot enote, ki se ponavljajo. Jezik vzorcev so avtorji izdelali za: naselja, stavbe in konstrukcije. To je delo, ki želi ustvariti alternativo dosežanj arhitekturi in planiranju ter je nastalo kot reakcija na modernizem in postmodernizem v arhitekturi.

Prav je, da omenimo tudi seminar združenih narodov z naslovom: Alternativni vzorci razvoja in življenjski stil (1979). Na tem seminarju je bila poudarjena soodvisnost problemov razvoja v prostoru in življenjskega stila ter utemeljena zahteva o novih pristopih, ki upoštevajo in razvijajo kulturološki vidik v planiranju.

Za ta ožji izbor nekaterih mejnikov v razvoju razmerja med kulturo in načrtnim planiranjem razvoja človekovega okolja kaže, da se mora ta stroka razvijati v smeri vse večjega vključevanja humanističnih ved v planiranje in načrtovanje.

Tako bi bilo potrebno v okviru kulturološkega koncepta razdeliti naslednje ključne elemente:

- izdelati bi bilo potrebno metode za merjenje "človekovih razmerij" v vseh razsežnostih, tudi v razmerju, ki je v literaturi poznano kot "skrite razsežnosti kulture in prostora",

- razvijati raziskave kulturne identitete, predvsem teoretično in metodološko obdelati "prostorsko kulturno" identiteto. Ker obstaja tesno razmerje med predstavami, ki jih ima človek o sebi in prostorom v katerem človek biva, to razmerje lahko raziskujemo z identiteto,
- izoblikovanje parametrov kulture v skladu s teorijo kulturne relativnosti. Spoznanje o "kulturni relativnosti", torej kvalitativni raznolikosti nam pomaga izoblikovati parametre, ki so kulturološko - etnično pogojeni. Hkrati nam omogoča, da si zastavimo cilj načrtovati in oblikovati prostore, ki bodo omogočali aktiven razvoj kulturne identitete skupine oziroma posameznika,
- izdelati kulturološke kriterije, kot sta na primer kulturološka kriterija kvalitete: kontinuiteta in raznolikost.

Kulturološki vidik smo skušali opredeliti za planiranje s kratkim pregledom razvoja misli in raziskav. V nadaljevanju pa predstavljamo kulturološki model, ki je rezultat raziskovalnega dela in praktičnih poskusov uvajanja tega modela pri posameznih primerih. Kot pilotni primeri so nam rabili: Programske zasnove za prenovo Kostanjevice kot ruralno-mestnega naselja in Krško kot primer mestnega naselja. Tudi v primeru Krškega je šlo za prenovo.

Kulturološki koncept

Kot kulturološki koncept za potrebe oblikovanja in preoblikovanja človekovega življenjskega okolja postavljamo preučevanje načina življenja. V okviru tega pa življenjski stil preučujemo kot podsystem načina življenja.

Metodološka podlaga za ta kulturološki koncept pa je etnološka

analiza razmerja med človekom in prostorom, ki se manifestira preko kulture človeka oziroma kot pravijo etnologi in antropologi preko načina življenja. Sistem vrednot, ki jih tudi lahko poimenujemo kulturne vrednote, ker so odraz kulture kot sistema norm in vrednot v metodološkem pogledu predstavlja najpomembnejši tvorni element raziskav načina življenja.

Etnološka analiza je kvantitativna in kvalitativna analiza načina življenja. Način življenja postavljamo kot sistem, ki je sestavljen iz dveh podsistemov: vsakdanjega življenja in življenjskega stila. življenjski stil je dinamična komponenta, ki ima kvalitativno in kvantitativno vlogo pri razvoju in spremembah načina življenja. življenjski stil preučujemo kot sistem kulturnih vzorcev. Sistem kulturnih vzorcev pa se na lokalni ravni kaže kot lokalna identiteta. Lokalno identiteto razbiramo preko kulturološkega razmerja med človekom in prostorom.

Na regionalni ravni se sistem kulturnih vzorcev oblikuje kot sinteza lokalnih kulturnih vzorcev v obliki regionalne identitete.

Ker je bil naš cilj postaviti uporaben kulturološki koncept, smo razvijali kulturološki koncept na ravni planskih prvin, tako smo pričeli razvijati:

- kulturno-tehnološki vidik
- kulturno-kmetijski vidik
- kulturno-proizvodni vidik
- kulturno-poselitveni vidik
- kulturno-bivalni vidik
- kulturno-socialni vidik
- ožje kulturni vidik.

Te vidike smo pričeli razvijati in usmerjati na raven planskih elementov na regionalni ravni.

Tako smo z obdelavo praktičnih primerov ugotovili, da lahko nasled-

nje vidike na regionalni ravni definiramo za usmerjanje družbeno razvojnih procesov v prostoru kot planske elemente.

Kulturno-ekološki

Temeljna hipoteza tega vidika je, da se na kulturno regionalni ravni ustvarja kulturno-ekološko ravnovesje. Kulturno-ekološko ravnotežje je tako stanje, kjer je konfliktnost ciljev in interesov vseh potencialnih uporabnikov prostora najmanjša, v pogledu naravnega in kulturnega okolja.

V okviru tega vidika je zelo pomemben vidik kulturno gospodarski, znotraj tega pa kulturno-kmetijski vidik. Kulturno kmetijski vidik je obravnava kmetijske proizvodnje in vplivov le te na prostor (fizični, socialni, ožje kulturni) na osnovi historičnega razvoja in v kontekstu mikrokulturnih in lokalno-regionalnih razmer. Poseben poudarek je dan tudi preučevanju "kulturno - proizvodnih" razmer in ekološko bivalnih razmer.

Kulturno-gospodarski vidik v vrednotenju gospodarskega razvoja bazira na zgodovinskem razvoju, političnih in družbenih razmerah, ki so lokalno in regionalno pogojene. Poseben poudarek je potrebno dati kulturno proizvodnemu vidiku. Poudarjeno vlogo ima tudi kulturno-agrarni vidik v ruralnih območjih. Ta posebni vidik mora vsebovati korelacijo med kulturno-proizvodnim in kulturno-ekološkim vidikom.

Kulturno-poselitveni

Pri razvojno-poselitvenem vidiku gre za gledanje naselja in funkcionalno pripadajočega naselja kot historične, funkcionalne, strukturne in kulturne celote. Bistvena je problematika razvoja človeka

in naselja ter funkcionalnega območja, in sicer primerjalno na ravni ožje kulturne regije in širše kulturne regije. V okviru tega so pomembni naslednji vidiki:

- kulturno-bivalni in kulturno-gospodarski,
- kulturno-zaposlitveni,
- kulturno-družbeni (ožje družbeni, gospodarski, politični) vidiki,
- ožje-kulturni vidiki.

Najpomembnejši elementi tega kulturološkega koncepta so: vrednote, problemi, možnosti, pogoji in omejitve, ki se kažejo, kot na primer na ravni stanovanja, razširjenega stanovanja, dela, delovnega mesta, stanovanja, prostega časa itd.

S kulturološkega zornega kota ugotavljamo te vidike z:

- lokalno kulturno identiteto,
- oceno sprejemljivosti prostorov (in sicer: fizičnih, socialnih in ožje kulturnih).

Vse te ocene rezultirajo v oceno:

- problemov dosedanjega kulturno-ekološkega, kulturno-gospodarskega in kulturno-poselitvenega razvoja na regionalni ravni,
- možnosti nadaljnjega razvoja,
- omejitve lokalnega, regionalnega značaja za bodoči razvoj.

Etnološki koncept v sistemu družbenega planiranja

Praktično delo na vzorcih in razvijanje preučevanja življenjskega stila kot planskega elementa je pokazalo, da moramo za potrebe družbenega planiranja razvijati kulturološki koncept. Pri šemer kulturo pojmujeemo v najširšem antropološkem pomenu, zato ga lahko poimenujemo tudi etnološki koncept.

Kako se kaže etnološki koncept v sistemu družbenega planiranja, smo

skušali prikazati s shemo. Shema prikazuje etnološki vidik s sistemi kulturnih vrednot. Z modelom skušamo pokazati, kako lahko te kulturne vrednote vključimo v proces našega družbenega planiranja na ravni kriterijev in koncepta. S shemo smo želeli prikazati, kje vse se lahko vključi kulturološki koncept v družbeno planiranje. Povejmo, da bi morali kulturološki-etnološki koncept vključevati v vse družbeno planiranje, ne le v prostorski del. Sam proces etnološkega vrednotenja poteka v smeri od lokalne do regionalne ravni. Njun rezultat je sistem kulturnih vzorcev, nadgradnja tega pa so kulturne vrednote.

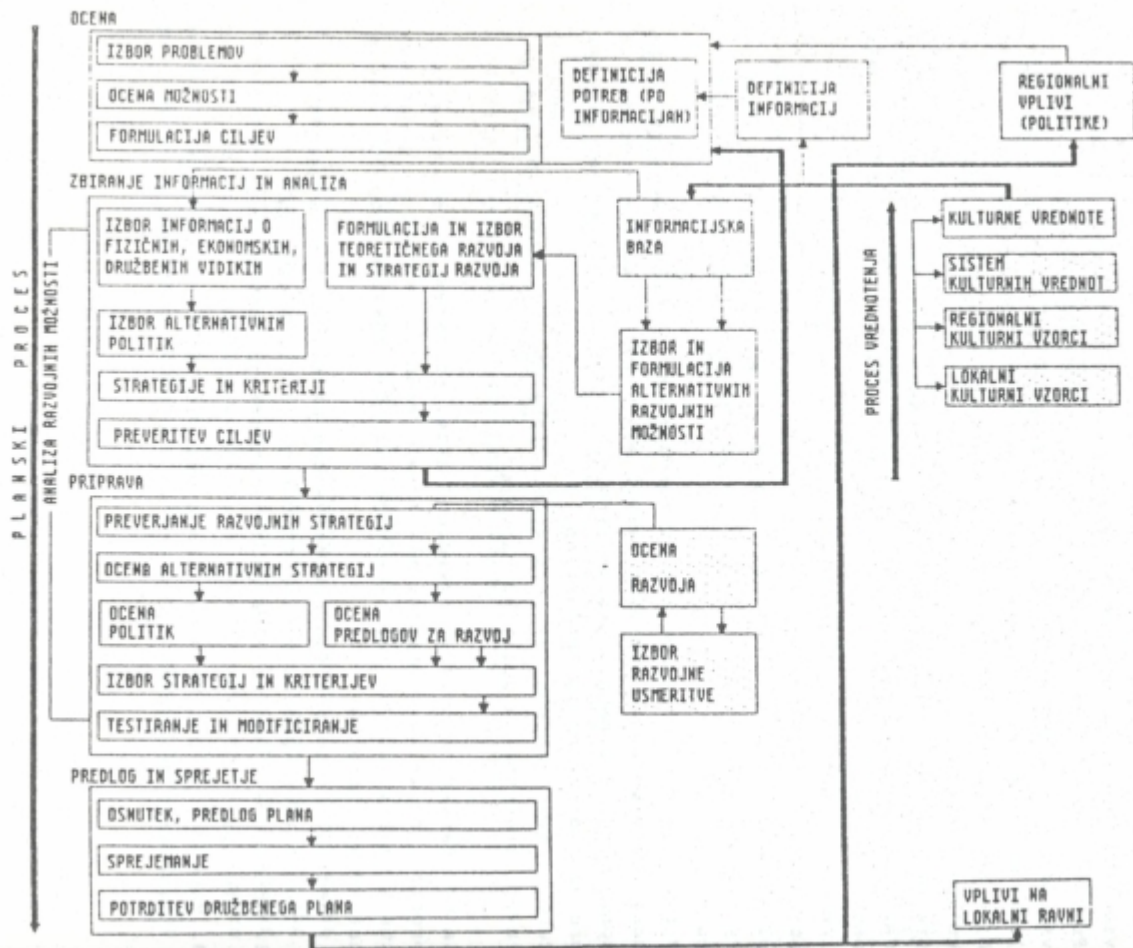
Sistem kulturnih vrednot vpliva v planskem procesu neposredno v fazi, ki jo označujemo kot zbiranje informacij in analiza z bazo osnovnih podatkov o kulturnih vrednotah. Kot kriterije za izbor lahko ovrednotimo in tako izberemo ključne alternativne razvojne možnosti. Ti direktno vplivajo predvsem na bazo informacij, izbor politik, strategij in ciljev. Povratno pa kulturološki koncept vpliva na definicijo informacij in potreb po informacijah za planiranje.

V fazi priprave ocenjujemo s kulturološkim konceptom razvojne možnosti in predlagamo razvojno usmeritev. V fazi izdelave predloga in sprejemanja družbenega plana etnološki vidik vpliva na planski proces indirektno in integralno.

Kulturološki koncept ima povratne učinke na regionalno in lokalno raven, predvsem na politiko razvoja.

Za programske zasnove in izvedbene akte, ki zadevajo že poseljeni prostor, ne le novogradnje, bi moral etnolog opraviti genetično strukturalno analizo načina življenja. Ta analiza naj bi imela naslednje elemente:

1. Sedanji način življenja prebivalcev naselja ali dela naselja po socialno-profesionalni strukturi in tipih naselja.
2. Spremembe v načinu bivanja in vrednotenja kontinuitete bivanja.
3. Možnosti in oblike sodelovanja pri pripravi in izvajanju izvedenih aktov.

Shema: KULTUROLOSKI KONCEPT KOT STRUKTURNI ELEMENTI DRUŽBENEGA PLANNIRANJA

Regionalno identiteto in sistem kulturnih vzorcev bi morali preučevati na regionalni in lokalni ravni in sicer konsistentno in komparativno. Samo analizo je potrebno pripeljati do ravni modela, ki bi rabil na eni strani kot bazna informacijska osnova za planiranje razvoja, na drugi strani pa kot kontrolni model za uresničevanje in modificiranje razvoja.

Če bi hoteli usmerjati razvojne trende, bi morali tudi na osnovi strategij in politik planiranja in načrtovanja zasnovati osnove dinamike dolgoročnih in kratkoročnih razvojnih elementov in dejavnikov razvoja. Če bi hoteli doseči zgoraj zastavljeni cilj, bi morali v večji meri razviti metode in tehnike planiranja in načrtovanja, razviti bi jih morali v smeri kvalitativnih kazalcev. Prav kulturološki vidik v planiranju in raziskovanje kvalitete življenja, življenjskega sistema kulturnih vzorcev in različnih vrst identitete so ključni elementi.

Kaj nam kulturološki koncept pomeni za planiranje

Iz praktičnih in raziskovalnih izkušenj lahko povzamemo kaj kulturološki koncept lahko pomeni na načrtovalski in kaj na planski ravni kot formalnih oblikah oblikovanja in preoblikovanja človekovega okolja in jih nizamo kot uporabne ugotovitve. Hkrati skušamo tudi nakazati smer nadaljnjih raziskav razmerja med kulturo in človekom v povezavi z organizacijo življenjskega okolja.

- življenjski stil je formativni element sistema kulturnih vzorcev
- Analizo življenjskega stila je potrebno razvijati kot analizo kulturnih vzorcev
- Sistem kulturnih vzorcev se kaže na lokalni ravni kot lokalna, na regionalni ravni pa se preoblikuje v regionalno identiteto
- Kulturološki oziroma etnološki koncept se na raziskovalni ravni kaže kot kulturološki model, v sistemu družbenega planiranja in na načrtovalski ravni pa kot sistem kriterijev
- Analizo kulturnih vzorcev bi bilo potrebno razvijati na ravni "analize občutljivosti" in "analize pragov razvoja"

- Pri določanju smernic in izbiri variante razvoja se lahko ocenjujemo preko faktorjev formacije regionalnega in lokalnega sistema kulturnih vzorcev sprejemljivost za razvoj in omejitve razvoja
- V planskem procesu je potrebno upoštevati mikro raven kulturnih vzorcev in pripeljati analizo do makro ravni kulturnega modela z upoštevanjem povratnih vplivov
- Analizo vrednot bi morali razviti in utemeljiti kot "obvezen" metodološki pristop.

Literatura

1. C.Alexander in soavtorji: The timeless way of building, ZDA 1979.
2. C.Alexander in soavtorji: A pattern language towns, Buildings, Construction, Oxford University Press 1979.
3. I.Bontmick: Cultural dimensions of architecture and town planning in Europe, Ecistics, March-April 1979, str. 119.
4. N.Fairbrother: New lives, New landscapes, Pelican Books, N.Y. 1972.
5. E.T.Hall: The hidden dimension, Anchor book, 1966.
6. K.Lynch: The image of the city, Mit press, 1964.
7. J.Niznik: Symbole a adaptacja kulturowa, Warszawa, 1985.
8. F.P.Levy-M.Segaud: Antropologie de l'espace, Alors, Paris 1983.
9. B.Poche: La region, espaces institutionnel et espace d'identite-te, Paris 1983 str. 14-18.
10. S.Rokkan, D.W.Urwin: The politics of territorial identity, studies in European regionalism, sage 1982.
11. B.B.Bratko: Pomen zivljenjskega stila Slovencev pri usmerjanju družbeno razvojnih procesov v prostoru, Poročila za leta 1981-1985.
12. B.B.Bratko: Culture and housing environment, Predavanje na Univerzi Edinburgh, maj 1986.

13. B.B.Bratko: Cultural concepts in planning-the example of regional and local identity and "cultural landscapes", februar 1986 University of strachclyde, Glasgow (v tisku)
14. L.Molek in sodelavci: Programska izhodišča prenove Kostanjevice, naloga UI SRS, 1984-85.

B. Berce-Bratko

THE IMPACT OF CULTURE ON SPATIAL ORGANISATION AND REDEVELOPMENT OF
HUMAN LIVING ENVIRONMENT

Summary

The paper deals with the relationship between culture and organisation of space in terms of town and regional planning. The method called cultural concept was developed in course of research programme and is presented as the model of possibilities of applications in planning procedures. The basic elements of this concept are values, cultural patterns, local and regional identity as seen in theoretical and methodological frames of cultural anthropology developed for planning purposes. The basic relationships were developed:

- culture and ecology,
- culture and economy,
- culture and settlement.

The concept was developed through the analysis of way of life style and the results of practical experiences were emphasised.